

ՀՏԴ 159.98

**ԱՆՁԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԵՎ ԿՅԱՆՔԻ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ
ՓՈԽՊԱՅՄԱՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ
ՆԱՆԵ ԶԵՅՆԱԼՅԱՆ¹**

¹ Հայաստանի Հանրապետության պետական կառավարման ակադեմիա

Անձնային առանձնահատկությունների և արժեհամակարգի փոխապայմանավորվածության վերլուծության արդյունքում բացահայտվել են համահարաբերակցային կապեր կյանքի նպատակների և ինքնատրանսցենդենտության, կյանքի հուզական հագեցվածության, կյանքի արդյունավետության, ազատության, պատասխանատվության, անհատականության, էքզիստենցիալության ցուցանիշների միջև: Այս կապերի առկայությունը հնարավորություն է ընձեռում եզրակացնելու, որ անձի արժեհամակարգի ձևախախտման հնարավորությունը նվազում է, եթե հստակ են կյանքի նպատակները և կյանքի իմաստավորվածության գիտակցումը:

Բանալի բառեր կյանքի նպատակներ, արժեհամակարգ, անձնային առանձնահատկություններ:

Վերջին տարիներին աճել է անձի արժեհամակարգի նկատմամբ գիտական հետաքրքրությունը տարբեր բնագավառներում, ինչը պայմանավորված է տարաբնույթ տեղական ու համաշխարհային գործընթացներով: Խոսքը վերաբերում է հասարակության կենսագործունեության ոլորտներում համընդհանրացմամբ պայմանավորված զարգացումներին, որոնք հանգեցնում են ազգային սոցիալական և մշակութային համակարգերի ձևախախտմանը, ներքին հասարակական խնդիրներին, ինչպես նաև տարբեր տեղեկության ներգործություններին, որոնք հանգեցնում են միևնույն հասարակության ներսում անհամաչափ և տարամետ զարգացումների: Ներկայում անձի արժեհամակարգի ձևավորման վրա ազդող գործոնների ուսումնասիրությունը կարևորվում է հոգեբանական պատերազմի ներգործության բացասական հետևանքները կանխատեսելու և կանխելու տեսանկյունից:

Հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել անձնային առանձնահատկությունների և արժեհամակարգի փոխապայմանավորվածությունը հոգեբանական պատերազմի պայմաններում: Ելնելով առաջադրված

նպատակից՝ ուսումնասիրել ենք անձի արժեքների և կյանքի նպատակների ձևավորման փոխապայմանավորվածությունը:

Հետազոտության իրականացման նպատակով կիրառել ենք Դ. Ա. Լեոնտևի «Կենսիմաստային կողմնորոշումների թեստը» [3]: Վերջինս Ջ. Կրամբոյի և Լ. Մահոլիկի «Կյանքի նպատակը» (Purpose-in-Life Test, PIL) թեստի հարմարեցված տարբերակն է, որը մշակվել է Վ. Ֆրանկի իմաստի որոնման և լոգոթերապիայի տեսության հիման վրա և նպատակ է հետապնդում ապացուցել այդ տեսության որոշ դրույթների վալիդությունը [4]: Կյանքի իմաստն անձը կարող է գտնել անցյալում (նպատակներ), ներկայում (գործընթաց), ապագայում (արդյունք), կամ կյանքի երեք բաղկացուցիչներում միաժամանակ: Մեթոդիկայի համար հիմք է ընդունվում, որ կյանքը իմաստավորված է, երբ առկա են նպատակներ, դրանց հասնելիս բավարարվածություն, նպատակներ սահմանելու ընդունակություն, խնդիրներ ընտրելու և արդյունքների հասնելու հնարավորություն:

Թեստի ենթասանդակներն առանձնացնելիս հեղինակը հիմք է ընդունել կյանքի իմաստը ձևավորող գործոնների սեփական դասակարգման վրա: Առաջին խմբում նա ներառում է հենց կենսիմաստային կողմնորոշումները՝ կյանքի նպատակներ, կյանքի հազեցվածություն և բավարարվածությունն ինքնիրացումով: Երկրորդ խումբը ներառում է աշխարհայացքային համոզմունք, որ վերահսկողություն հնարավոր է և հավատ այդ վերահսկողությունն իրականացնելու սեփական ընդունակության մեջ [3]:

Դ. Ա. Լեոնտևի մեթոդիկայի միջոցով պարզել ենք հետևյալ գործոնների դրսևորումները՝ կյանքի նպատակներ, կյանքի հուզական հազեցվածություն, կյանքի արդյունավետություն, վերահսկողության լոկուս՝ Ես, վերահսկողության լոկուս՝ կյանքի կառավարելիություն: Հետազոտության արդյունքում վերոնշյալ գործոնների դրսևորման ցուցանիշները ներկայացված են **Աղյուսակ 1**-ում:

Մեր կողմից կատարված հետազոտության ընտրանքը կազմել են 18-25 տարեկան 200 երիտասարդ: Հետազոտությունը կազմակերպվել է Երևանի և Ստեփանակերտի բնակիչների շրջանում: Ընդ որում՝ ըստ Սոյուդենտի t չափանիշի՝ Երևանի և Ստեփանակերտի հետազոտական խմբերում էական տարբերություններ գրանցվել են «կյանքի նպատակներ» ($t=2.397$, $p<0.01$), «կյանքի արդյունավետություն» ($t=2.053$, $p<0.01$), «վերահսկողության լոկուս՝ Ես» ($t=2.537$, $p<0.01$), «վերահսկողության լոկուս՝ կյանքի կառավարելիություն» ($t=2.506$, $p<0.01$) ենթագործոնների դեպքում:

«Կյանքի նպատակները» (Երևանի հետազոտական խմբում՝ M-32.79, Ստեփանակերտ՝ M-35.26) բնութագրում է նպատակաուղղվածությունը, անձի մոտ ապագայի նպատակների առկայությունը, որոնք կյանքին հարողում են իմաստ, ուղղվածություն և ժամանակային հեռանկար:

Դ. Ա. Լեոնտևի կենսիմաստային կողմնորոշումների թեստի տվյալները հետազոտական երկու խմբերում

Սանդղակը	Երևան		Ստեփանակերտ		Ստյուդենտի է չափանիշի նշանակությունը
	Միջին	Ստ. Շեղում	Միջին	Ստ. Շեղում	
Կյանքի նպատակներ	32.79	6.16	35.26	8.26	2.397
Կյանքի հուզական հագեցվածություն	30.94	7.37	31.77	6.21	0.861
Կյանքի արդյունավետություն	26.34	4.74	27.69	4.56	2.053
Վերահսկողության լրկուս՝ Ես	20.87	4.22	22.35	4.03	2.537
Վերահսկողության լրկուս՝ կյանքի կառավարելիություն	31.48	5.67	33.59	6.22	2.506
Ընդհանուր ցուցանիշ	106.08	18.05	113.43	15.99	3.048

«Կյանքի ընթացք կամ կյանքի հետաքրքրությունն ու հուզական հագեցվածություն» ցուցանիշը նույնպես բարձր է (Երևանի հետազոտական խմբում՝ M-30.94, Ստեփանակերտ՝ M-31.77), ինչը նշանակում է, որ անձին բնորոշ է սեփական կյանքով բավարարվածությունը, սեփական կյանքի ընկալումը որպես հետաքրքիր, հուզականորեն հագեցած և իմաստով լեցուն: Այս սանդղակի բովանդակությունը համընկնում է այն պատկերացման հետ, որ կյանքի միակ իմաստն ապրելն է:

«Կյանքի արդյունավետություն կամ բավարարվածություն ինքնիրացումով» գործոնը նույնպես բարձր է դրսևորված (Երևանի հետազոտական խմբում՝ M-26.34, Ստեփանակերտ՝ M-27.69): Այս ցուցանիշը գնահատում է ապրած կյանքից բավարարվածությունը, գնահատականը: Հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ հետազոտության մասնակիցների շրջանում սեփական կյանքի արդյունավետության և իմաստավորվածության զգացողությունը բարձր է:

Անձնային արժեքները դրսևորվում են ոչ միայն որևէ գործունեությունն իրականացնելիս, այլև որոշակի իրավիճակներում կոնկրետ մոտիվների առաջացմամբ պայմանավորված [1]: Դ. Ա. Լեոնտևն այս առնչությամբ նշում է, որ անձնային արժեքների հիերարխիան անփոփոխ է, մինչդեռ պահանջումների դրդող ուժը մշտապես փոփոխվում է, դրանց համակարգը բնութագրվում է «դինամիկ հիերարխիայով», իսկ անձնային արժեքների փոփոխությունը իրենից ներկայացնում է անձի զարգացման ճգնաժամ: Անձնային արժեքները՝ ի տարբերություն մոտիվներին իմաստաստեղծ են [1]:

«Վերահսկողության լոկուս՝ Ես» սանդղակի ցուցանիշները բարձր են դրսևորված երկու խմբերում (Երևանի հետազոտական խմբում՝ M-20.87, Ստեփանակերտի հետազոտական խմբում՝ M-22.35), ինչը բնութագրում է սեփական անձի մասին պատկերացումը՝ որպես ուժեղ անձի, ով ունի բավարար ընտրության ազատություն, որպեսզի կառուցի իր կյանքը սեփական նպատակներին և իմաստի մասին պատկերացումներին համապատասխան: Այս գործոնն արտահայտում է սեփական կյանքը վերահսկելու մեջ վստահությունը:

Դ. Ա. Լեոնտևը համարում է, որ սոցիալական արժեքների յուրացումը միշտ միջնորդավորված է անհատի համար ռեֆերենտային փոքր խմբերի արժեքներով: Անհատական զարգացման նախնական փուլերում այդպիսի խումբ է ընտանիքը, իսկ դեռահասության տարիքում՝ հասակակիցների խումբը [2]: Նշված գործոնը կարող է էական ազդեցություն ունենալ կյանքի նպատակների ընտրության հարցում, սակայն կատարված հետազոտության արդյունքում պարզ է դառնում, որ «վերահսկողության լոկուս՝ կյանք կամ կյանքի կառավարելիություն» ցուցանիշը բարձր է (Երևանի հետազոտական խմբում՝ M-31.48, Ստեփանակերտ՝ M-33.59), ինչը նշանակում է, որ անձն ունակ է վերահսկել իր կյանքը, ազատ որոշումներ ընդունել և դրանք կյանքի կոչել: Անձն ունի հստակ համոզմունք, որ իր կյանքը ենթարկվում է գիտակցական վերահսկման:

Այսպիսով, ամփոփելով կյանքի իմաստային կողմնորոշումների թեստի արդյունքները հարկ է նշել, որ հետազոտական խմբերում ձևավորված է այն համոզմունքը, որ անձը հնարավորություն ունի և կարող է վերահսկել իր կյանքը: Առկա է բավարարվածություն կյանքից, անցյալում ունեցած ձեռքբերումներից, ներկայում կյանքի հագեցվածության սուբյեկտիվ ընկալումը նույնպես դրական է, անձը բավարարված է առօրյա գործունեությունից և իր առջև դրված խնդիրներից, ինչպես նաև ունի ապագայի հստակ նպատակներ, գտել է կյանքում իր կոչումն ու դերը: Այս երեք գործոնները ձևավորում են կյանքի իմաստային կողմնորոշումները:

Սույն հետազոտության շրջանակներում իրականացվել է նաև կյանքի նպատակների, անձնային հասունության և անձնային առանձնահատկությունների հետազոտական տվյալների մշակմամբ ստացված արդյունքների համահարաբերակցային վերլուծություն: Ստորև ներկայացված են բացահայտված նշանակալի համահարաբերակցային փոխկապվածությունների վերլուծությունը: Վերլուծության ենթարկվել են երկու հետազոտական խմբերի տվյալներն առանձին-առանձին (n=100 յուրաքանչյուր խմբի համար):

Երևան քաղաքի հետազոտական խմբում բացահայտվել է նշանակալի համահարաբերակցային կապ ինքնատրանսցենդենտության և կյանքի նպատակների (r=0,404), կյանքի հուզական հագեցվածության (r=0,383), կյանքի արդյունավետության (r=0,304), վերահսկողության լոկուս՝ Ես

($r=0,344$) և վերահսկողության լոկուս՝ կյանքի կառավարելիություն ($r=0,330$) ցուցանիշների միջև: Այս կապերը կարելի է մեկնաբանել որպես ներքին խորը հարաբերությունները ընկալելու, իրադարձությունների էքզիստենցիալ նշանակալիությունը զգալու անձի ընդունակություն, անձը կարող է բացահայտել և ապրել սուբյեկտիվ արժեքներ: Այստեղ գործ ունենք անդամակցային կեցության հետ, կյանք հանուն ինչ-որ բանի կամ ինչ-որ մեկի, այսինքն՝ առկա է ներքին և արտաքին իմաստավորվածության սուբյեկտիվ ընկալում:

Վերլուծելով Ստեփանակերտի ընտրանքից ստացված հետազոտական արդյունքները՝ ներկայացնենք բացահայտված համահարաբերակցային կապերը: Հետազոտական այս խմբում բացահայտվել է նշանակալի դրական համահարաբերակցային կապ կյանքի հուզական հագեցվածության և ինքնատրանսցենդենտություն ($r=0,380$), ազատություն ($r=0,355$), պատասխանատվություն ($r=0,418$), անհատականություն ($r=0,371$), էքզիստենցիալություն ($r=0,415$) ցուցանիշների միջև:

Ընտրանքի երկու խմբերում ստացված ցուցանիշները համանման են: Կյանքի հուզական հագեցվածությունը բացասական համահարաբերակցային կապվածություն ունի տազնապալիության ($r=-0,301$) ցուցանիշի հետ, ինչը նշանակում է, որ տազնապալիությունը խոչընդոտում է կյանքի իմաստի լիարժեք ապրմանը:

Կյանքի արդյունավետության ցուցանիշը դրական համահարաբերակցային փոխկապվածություն ունի ինքնատրանսցենդենտություն ($r=0,332$), ազատություն ($r=0,332$), պատասխանատվություն ($r=0,385$) ցուցանիշների հետ: Այսինքն՝ անձի ազատության գիտակցման, հեշտությամբ միջանձնային հարաբերություններ հաստատելու, հարմարվողականության աճին զուգընթաց կյանքի արդյունավետության սուբյեկտիվ ընկալումը մեծանում է:

Առկա է դրական համահարաբերակցային կապ վերահսկողության լոկուս՝ Ես և ազատություն ($r=0,326$), էքզիստենցիալություն ($r=0,280$) ցուցանիշների միջև: Որքան անձն ավելի մեծ պատասխանատվություն է զգում իր գործողությունների և կյանքի համար, այնքան մեծանում է քննադատական մտածողության կարողությունը, դատողություններում նվազում են կարծրատիպային ձևերը, հեշտությամբ չի վստահում հեղինակություններին: Անձն այս դեպքում առավել ինֆորմացված է դառնում, ընդլայնվում է ինտելեկտուալ հետաքրքրությունների շրջանակը:

Բացահայտվել է նաև նշանակալի դրական համահարաբերակցային կապ վերահսկողության լոկուս՝ կյանքի կառավարելիություն և ազատություն ($r=0,289$), պատասխանատվություն ($r=0,268$), էքզիստենցիալություն ($r=0,297$) ցուցանիշների միջև: Բացասական համահարաբերակցային կապ առկա է վերահսկողության լոկուս՝ կյանքի կառավարելիություն և ունիվերսալիզմ արժեքի միջև ($r=-0,259$): Սա նշանակում է, որ մարդկանց

գնահատելու և հասկանալու, հանդուրժողականության, մարդկանց բարո-
րությունն ու բնությունը պահպանելու ցանկությունը փոխկապակցված չէ
վերահսկողության լոկուսի հետ:

Դրական նշանակալի համահարաբերակցային կապ բացահայտվել է
նաև հուզական կայունության և ազատություն ($r=0,292$), էքզիստենցիա-
լություն ($r=0,279$) ցուցանիշների միջև, ինչը փաստում է, որ անձի իմաս-
տային ոլորտի հագեցվածությունը հանգեցնում է անձի հուզական հասու-
նությանը:

Բարեխղճության ցուցանիշը դրական համահարաբերակցային կապ-
վածություն ունի ինքնատրանսցենդենտություն ($r=0,277$), ազատության
($r=0,259$) ցուցանիշների հետ, անձնային պրոֆիլի ինքնուրույնություն ար-
ժեքի ($r=0,283$): Պարտքի ու պատասխանատվության զգացումը, նպա-
տակներին հասնելու հարցում հաստատականությունն անձին դարձնում է
առավել ինքնուրույն, նա կարողանում է ընտրողական վերաբերմունք
դրսևորել արժեքների ընտրության հարցում:

Այսպիսով՝ հետազոտական տվյալների մշակմամբ ստացված արդ-
յունքները ցույց են տալիս կյանքի նպատակների և անձի էքզիստենցիա-
լության միջև առկա արտահայտված նշանակալի կապը հնարավորություն
է տալիս եզրակացնելու, որ որքան հստակ են անձի ապագայի նպատակ-
ները, այնքան մեծանում է նրա կողմից կյանքի հագեցվածության ապրումը,
ինչն էլ իր հերթին կյանքին իմաստ և ուղղվածություն է հաղորդում: Մեր
կողմից կատարված հետազոտության տվյալները հնարավորություն են
տալիս հետազոտության հաջորդ փուլերում պարզելու կյանքի նպատակ-
ների դերակատարությունն անձի արժեհամակարգի ձևավորման վրա հո-
գեբանական պատերազմի պայմաններում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

1. **Леонтьев Д. А.**, Психология смысла: природа, строение и дина-
мика смысловой реальности. 2-е, испр. изд. - М.: Смысл, 2003. - 487 с.

2. **Леонтьев Д. А.**, Развитие личностных ценностей в
общественном контексте, Вестник Московского Университета. Сер. 14.
Психология. 1997. №1. сс. 20-27.

3. **Леонтьев Д. А.**, Тест смысложизненных ориентаций (СЖО). 2-е
изд. - М.: Смысл, 2000. - 18 с.

4. **Франкл В.**, Человек в поисках смысла: Пер. с англ. и нем. - М.:
Прогресс, 1990. -368 с.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЦЕННОСТНОЙ СИСТЕМЫ И ЖИЗНЕННЫХ ЦЕЛЕЙ В КОНТЕКСТЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ВОЙНЫ

НАНЕ ЗЕЙНАЛЯН¹

¹ *Академия государственного управления Республики Армения*

В результате анализа взаимосвязи между ценностной системы личности и особенностями личности выявлены корреляционные связи между жизненными целями и самоотрансценденцией, эмоциональной насыщенностью, жизненной эффективностью, свободой, ответственностью, индивидуальностью и экзистенциальность. Полученные данные позволяют сделать вывод, что вероятность деформации системы личностных ценностей уменьшается, если цель жизни и ощущения смысла ясны.

Ключевые слова: жизненные цели, ценностная система, особенности личности.

INTERCONNECTION OF PERSONAL VALUE SYSTEM AND PURPOSE IN LIFE IN THE CONTEXT OF PSYCHOLOGICAL WARFARE

NANE ZEYNALYAN¹

¹ *Public Administration Academy of the Republic of Armenia*

Results of the analysis of interconnection between personal value system and personality features, correlations between life goals and self-transcendancy, emotional intensity, life efficiency, freedom, responsibility, individuality, and existence were revealed. The data obtained allow us to conclude that the possibility of deformation of a personal value system is decreases if the purpose of life and the sense of meaning are clear.

Keywords: purpose in life, personal values, personality features.

*Ներկայացվել է խմբագրություն 18.01.2019
Երաշխավորվել է տպագրության 20.02.2019*